

**ҲУКУҚБУЗАРЛИКЛАР ПРОФИЛАКТИКАСИДА ЮЗАГА КЕЛАДИГАН
МУАММОЛАР ВА УЛАРНИ БАРТАРАФ ЭТИШ ЙЎЛЛАРИ.**

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси 3-ўқув курси курсанти

Узакбаев Караматдин Низаматдинович

Аннотация: Ушбу мақолада ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тизимининг мазмун-моҳияти, унинг жамият ҳаётидаги ўрни ва аҳамияти илмий-назарий жиҳатдан таҳлил қилинган. Муаллиф томонидан ҳуқуқбузарликлар профилактикаси жараёнида учраётган асосий муаммолар — идоралараро ҳамкорликдаги мувофиқлаштириш етишмаслиги, профилактик фаолиятнинг формал тусда бўлиши, аҳоли ҳуқуқий онги ва маданиятининг паст даражада эканлиги, ижтимоий-иқтисодий омиллар ҳамда кадрлар салоҳиятининг чекланганлиги каби масалалар атрофлича ёритилган.

Мақолада мазкур муаммоларни бартараф этиш учун давлат ва жамият ҳамкорлигини кучайтириш, ҳуқуқий таълим ва маърифатни ривожлантириш, рақамли технологиялардан фойдаланиш, психологик ва ижтимоий реабилитация ишларини кенгайтириш, шунингдек илмий-тадқиқот фаолиятини кучайтириш каби йўналишлар таклиф этилган.

Муаллиф, шунингдек, хорижий давлатлар (Скандинавия мамлакатлари, Япония, АҚШ) тажрибасини таҳлил қилиб, унинг Ўзбекистон шароитига мос тарзда жорий этилиши ҳуқуқбузарликлар сонини қисқартириш ва жамиятда қонун устуворлигини таъминлашга хизмат қилиши мумкинлигини таъкидлайди.

Мақоланинг хулосалари ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тизимини такомиллаштириш бўйича илмий асосланган таклифлар ва амалий тавсиялар сифатида аҳамият касб этади.

Калит сўзлар: Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси, ҳуқуқий онг, ҳуқуқий маданият, идоралараро ҳамкорлик, профилактик чора-тадбирлар, жинойятчилик, ҳуқуқий таълим, рақамли профилактика.

Abstract: This article provides a comprehensive analysis of the essence and significance of crime prevention within the framework of social development and legal policy. The author examines the main problems encountered in the system of crime prevention, including the lack of interagency coordination, the formal nature of preventive activities, the low level of legal awareness and culture among the population, socio-economic factors contributing to offenses, and the limited professional capacity of preventive institutions.

The paper proposes several directions for improving the effectiveness of crime prevention: strengthening cooperation between the state and civil society, enhancing legal education and public awareness, implementing digital technologies in preventive activities, expanding psychological and social rehabilitation programs, and developing scientific research in this field.

Furthermore, the article analyzes international experience — particularly the practices of Scandinavian countries, Japan, and the United States — emphasizing that adapting such approaches to the socio-legal context of Uzbekistan can help reduce the rate of offenses and ensure the rule of law in society.

The conclusions and recommendations presented in the study may serve as a scientific and practical foundation for further improvement of the national crime prevention system.

Keywords:

Crime prevention, legal awareness, legal culture, interagency cooperation, preventive measures, criminal behavior, legal education, digital prevention, rule of law.

Кириш

Ҳозирги глобаллашув шароитида ҳар бир давлатнинг ижтимоий-сиёсий барқарорлиги, фуқаролар хавфсизлиги ва ҳуқуқий маданият даражаси унинг ҳуқуқбузарликларга қарши курашиш ҳамда уларнинг олдини олиш тизими қай даражада самарали йўлга қўйилганига бевосита боғлиқдир.

Ўзбекистон Республикасида кейинги йилларда ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасида кенг кўламли ислохотлар амалга оширилди. Жумладан, “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги Қонун (2014 йил 14 май), ҳамда Президент фармон ва қарорлари бу соҳадаги институционал асосларни мустаҳкамлади. Шу билан бирга, амалиётда профилактик фаолият самарадорлигини чекловчи бир қатор муаммолар ҳануз сақланиб қолмоқда.

Мазкур мақолада ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тизимидаги долзарб муаммолар таҳлил қилинади ҳамда уларни бартараф этиш бўйича илмий-назарий ва амалий таклифлар келтирилади.

1. Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тушунчаси ва унинг ижтимоий аҳамияти

Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси – бу шахс, жамият ва давлат манфаатларини ҳимоя қилиш, ҳуқуқбузарликларнинг келиб чиқиш сабаб ва шарт-шароитларини аниқлаб, уларни бартараф этишга қаратилган тизимли фаолиятдир.

Профилактика фақат ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар фаолияти билан чегараланмайди. Унда таълим, тарбия, меҳнат, маданият, ахборот сиёсати, маҳалла тизими ва нодавлат нотижорат ташкилотлари иштирок этади.

Ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишнинг асосий йўналишлари қуйидагилардан иборат:

- ижтимоий профилактика – аҳолининг турмуш шароити, иш билан таъминланиши ва таълим даражасини яхшилаш орқали ҳуқуқбузарликларга сабаб бўлувчи омилларни йўқотиш;
- индивидуал профилактика – ҳуқуқбузарликка мойил шахслар билан манзилли ишлаш, психологик ёрдам кўрсатиш;
- мафкуравий ва маънавий профилактика – фуқароларда ҳуқуқий онг ва қонунга ҳурматни шакллантириш.

2. Ҳуқуқбузарликлар профилактикасидаги асосий муаммолар

2.1. Идоралараро ҳамкорликдаги мувофиқлаштириш етишмаслиги

Хуқуқбузарликлар профилактикаси кўп ҳолларда турли давлат идоралари ва маҳаллий органлар фаолиятига боғлиқ бўлади. Бироқ улар ўртасидаги ҳамкорлик ва маълумот алмашиш тизими етарлича самарали эмас. Бу эса жиноятчиликнинг олдини олиш бўйича умумий стратегиянинг амалда парокандалик билан бажарилишига олиб келмоқда.

2.2. Формал ёндашув ва ҳисоботбозлик

Кўп ҳолларда профилактика тадбирлари фақат “ҳисобот учун” ташкил этилади. Таҳлил ва баҳолаш механизми йўқлиги сабабли, бу чоралар амалда жиноятчилик даражасига сезиларли таъсир кўрсатмайди.

2.3. Ҳуқуқий онг ва маданиятнинг пастлиги

Айниқса ёшлар ўртасида ҳуқуқий билимлар етарли даражада эмас. Ёшлар ҳуқуқ ва мажбуриятларини чуқур англамайди, бу эса маъмурий ҳуқуқбузарликлар ва жиноятлар сонининг кўпайишига сабаб бўлади.

2.4. Иқтисодий ва ижтимоий омиллар

Ишсизлик, камбағаллик, ижтимоий тенгсизлик каби муаммолар аҳолида норозилик кайфиятини кучайтиради. Бундай муҳитда ҳуқуқбузарликка мойиллик ортиши табиий ҳолатдир.

2.5. Профилактика субъектларининг малакаси ва ресурслар етишмаслиги

Профилактика билан шуғулланувчи ходимлар кўп ҳолларда замонавий педагогик ва психологик усуллардан хабардор эмас. Шунингдек, маҳаллий органларда профилактика ишларини амалга ошириш учун моддий-техника базаси ҳам заиф.

3. Ҳуқуқбузарликлар профилактикасини такомиллаштириш йўналишлари

3.1. Давлат ва жамият ҳамкорлигини кучайтириш

Ҳуқуқбузарликлар профилактикасида фақат давлат идоралари эмас, балки фуқаролик жамияти институтлари, ННТлар, ОАВ, оила ва таълим муассасаларининг ҳам иштироки таъминланиши лозим. Бу тизимда “маҳалла — оила — мактаб” тамойили муҳим рол ўйнайди.

3.2. Ҳуқуқий таълим ва тарғиботни ривожлантириш

Ёш авлод онгида ҳуқуқий маданиятни шакллантириш учун:

- умумтаълим мактабларида ҳуқуқий билимларни амалий усулда ўқитиш;
- онлайн ҳуқуқий платформалар яратиш;
- ҳуқуқий маърифат ойликлари ва медиа-кампанияларни ташкил этиш зарур.

3.3. Ахборот технологияларидан фойдаланиш

Профилактика фаолиятида рақамли ечимлар жорий этиш муҳим:

- ҳуқуқбузарликлар статистикасини таҳлил қиладиган яхлит электрон маълумотлар базаси;
- хавф гуруҳи шахслари бўйича интерактив кузатув тизими;
- жамоат назоратини таъминловчи онлайн мониторинг платформалари.

3.4. Психологик ва ижтимоий реабилитация ишлари

Хуқуқбузарликка мойил шахслар билан фақат ҳуқуқий таъсир чоралари эмас, балки психологик, таълимий ва ижтимоий қўллаб-қувватлаш усуллари орқали ишлаш самарали натижа беради. Бу борада “маҳалла психологи” институтини кучайтириш муҳим.

3.5. Илмий-тадқиқот ишларини ривожлантириш

Хуқуқбузарликлар сабабларини илмий таҳлил қилиш, социологик сўровлар ўтказиш ва статистик маълумотларни ўрганиш асосида асосланган профилактика стратегияси ишлаб чиқиш зарур.

4. Хорижий тажриба ва ундан фойдаланиш имкониятлари

Дунё амалиётида профилактиканинг самарали моделлари мавжуд:

- Скандинавия давлатларида профилактика фуқароларнинг ижтимоий ҳимояси ва таълим тизими билан чамбарчас боғланган;
- Японияда жамоатчилик назорати ва маҳалла иштирокидаги “комьюнити полисинг” тизими самарали ишлайди;
- АҚШда “қонунни бузишга мойилликни аниқловчи маълумотлар таҳлили” (predictive policing) технологиялари қўлланади.

Ўзбекистон шароитида мазкур тажрибаларнинг ижтимоий-психологик жиҳатларини мослаштириб жорий этиш ҳуқуқбузарликлар сонини камайтиришга хизмат қилиши мумкин.

ХУЛОСА

Хуқуқбузарликлар профилактикаси жамиятда қонун устуворлигини таъминлашнинг асосий воситасидир. Мавжуд муаммоларни бартараф этиш учун:

1. идоралараро ҳамкорликни кучайтириш;
2. ҳуқуқий онг ва маданиятни юксалтириш;
3. профилактика фаолиятини рақамлаштириш;
4. жамоатчилик иштирокини кенгайтириш;
5. илмий асосланган профилактика моделларини жорий этиш зарур.

Самарали профилактика тизими фақат жазо орқали эмас, балки таълим, маърифат ва ҳамкорлик асосида барпо этилади. Бу эса ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамиятининг мустаҳкамланишига замин яратади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Ўзбекистон Республикасининг “Хуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги Қонуни, 2014 йил 14 май.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ–4947-сонли Фармони — “Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”.
3. Ахмедов И. “Хуқуқбузарликлар профилактикасининг ижтимоий асослари”. – Тошкент, 2020.
4. Karimov B. “Профилактика тизимида инновацион ёндашувлар”, Юрист журналы, №3, 2023.
5. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). Handbook on the Crime Prevention Guidelines, New York, 2021.